

מעורבות איטליה במרד הערבי

יעקב מרקוביץקי

מעורבות איטליה במאורעות הדמים שהתחוללו בישראל בשנים 1936-1939 - מאורעות הידועים בשם 'המרד הערבי' - נתפסה בעיני האיטלקים כחלק ממאמץ פוליטי ומדיני מקיף לשינוי הסטטוס־קוו המדיני שקבעו מעצמות 'ההסכמה' המנצחות כאגן המזרחי של הים התיכון בעקבות הסכמי השלום שלאחר מלחמת העולם הראשונה, ולתיקון הקיפוח הפוליטי שנבע ממנו.¹ המדיניות המזרח־תיכונית (Medio Oriente) של ממשלת איטליה בין שתי מלחמות העולם נתפסה בקרב מקבלי ההחלטות ברומא כהגשמת רעיון גאולתו של עולם שאליו שייכים האיטלקים לא רק מסיבות מעשיות, אלא בעיקר מסיבות רגשיות.² השליט האיטלקי, הרוצ'ה בניטו מוסוליני, שאף לשחזר ולחדש את גדולתה של האימפריה הרומית מהעידן הקלאסי ולהפוך את איטליה למעצמה החשובה בים התיכון ובמזרח התיכון; וכך ניסח זאת מוסוליני: 'בשביל איטליה, הים התיכון הוא החיים בעצמם'.³

תפיסת עולם זו היא הבסיס המרכזי להבנת דרכי הפעולה שהתוותה ממשלת איטליה ולמדיניות שנקטה כשנות הסער, במהלך שנות השלושים, בכל הנוגע לאזור המזרח התיכון ובעיקר בשאלת עתידה הפוליטי של ארץ־ישראל. מאמר זה בוחן את הדרך שבה פעלה איטליה לטיפוח המיליטנטיות של התנועה הלאומית הפלסטינית ואת מעורבותה במהלך המאורעות בארץ־ישראל בתקופת המרד הערבי, בשלהי שנות השלושים. מעורבות זו תיבחן על רקע קווי היסוד שהנחו את איטליה בעיצוב מדיניותה המזרח־תיכונית, ובעיקר על רקע תפיסתה שכדי לקעקע את מעמדה של בריטניה, הגורם ההגמוניאלי במרחב, יש לחבור בנפרד, תוך כדי גיבוש מדיניות אפורטוניסטית,

* המחבר מודה למוסד הרצל באוניברסיטת חיפה על סיועו בכתיבת מאמר זה.

1. ל' הירשוביץ, הרייך השלישי והמזרח הערבי, מרחביה 1965, עמ' 24. לדיון במדיניותה היס־תיכונית של איטליה ראה גם: R. De-Felice, *Storia degli Ebrei Italiani sotto il Fascismo*, Torino 1961, pp. 106-116; idem, *Mussolini il Duce - 1926-1939*, Torino 1974, pp. 335-336; G. Carocci, *Politica Estera dell'Italia Fascista (1925-1928)*, Bari 1969, pp. 200-218
2. Elizabeth Monroe, *The Mediterranean in Politics*, Oxford 1939, pp. 186-188
3. C. J. Lowe & F. Mazzari, *Italian Foreign Policy 1870-1940*, London 1975, pp. 169-191

גם לכא־הכוח של התנועה הציונית, שנאבקה בתנועה הלאומית הפלסטינית. הנחתה של איטליה היתה שכל האמצעים כשרים לקעקוע יסודות המנדט הבריטי לשם התבססות בארץ־ישראל - מרחב שהיה 'מחוז חלומות' של הפוליטיקה האיטלקית עוד בטרם התבסס המשטר הפשיסטי.

מעורבותה של איטליה בשאלת ארץ־ישראל החלה בשלהי התקופה העות'מנית - תחילה מתוך רצון לשמור על האינטרסים הדתיים של 'הארץ הקדושה' (La Terra Sancta), ומאוחר יותר, בשנים הראשונות של המנדט הבריטי, מתוך מניעים כלכליים. בשנת 1919 נפתחו ביפו, בירושלים וכפיפה סניפי הבנק Banco Di Roma. פתיחתם שיקפה את פעולת החרירה הכלכלית המשמעותית של שלטונות איטליה לארץ באותה עת.⁴ שנים אחרות לאחר מכן החל הממשל הפשיסטי להתעניין בשאלת ארץ־ישראל, התעניינות שגברה ב־1927 על רקע אירועים אחרים הקשורים במדיניותה היס־תיכונית של ממשלת איטליה. במציאות זו ניכרה חשיבות עשיתם והערכתם המדינית של כמה פקידים ואנשי הקורפוס הדיפלומטי האיטלקי, שפעלו או כיהנו כאזור והדגישו את הצורך בהעמקת החרירה הכלכלית והתרבותית של איטליה לארץ־ישראל תוך כרי יצירת קשרים עם היהודים בארץ.⁵

בהידורו למעורבותה הפוליטית של איטליה במזרח התיכון הדגיש מוסוליני כי מבחינת התוצאות הפוליטיות, התרבותיות והכלכליות הכניעה 'פלסטינה החדשה' את 'ארץ הקודש' המסורתית. הוא טען כי לאור מציאות זו - הפוליטית בעיקרה - ולשם הפצת ההשפעה הלאומית האיטלקית, הכרח הוא לדון ולפעול כשיתוף עם היהודים - 'אם זה ימצא חן בעינינו ואם לאו'.⁶ התבטאויות כאלה ואחרות שיקפו את הגישה האיטלקית שגרסה כי לשם חיזוק מעמדה האסטרטגי של איטליה במזרח התיכון יש להעמיק את החרירה הכלכלית והתרבותית של איטליה לארץ־ישראל תוך כרי יצירת קשרים עם יהודי הארץ.⁷

4. לדיון נרחב במעורבות האיטלקית בתקופה שקדמה לעליית מוסוליני לשלטון ראה: S. I. Minerbi, *L'Italie et la Palestine 1914-1920*, Paris 1970; הנ"ל, 'פעילות ממשלת איטליה להשגת הבעלות על 'חדר הסעודה האחרונה' בהר־ציון (1908-1923)', קתדרה, 25 (תשמ"ג), עמ' 37-39. וראה גם: סימוניטה דה־לה סטה, 'מפעל הבנייה וההתיישבות של המסדר האיטלקי־הקתולי של הסאלייאנים בארץ־ישראל', בתוך: י' כן־אריה ואחרים (עורכים), מחקרים בגיאוגרפיה היסטורית־יישובית של ארץ־ישראל, ירושלים תשמ"ח, עמ' 59-61.
5. וראה הערכת הקונסול האיטלקי בירושלים, אוראציו פראצ'י, במכתבו לשר גראנרי, Archivio Storico Ministero Affari Esteri, Roma, Serie politica, Palestina, f. 1, b. 1460, rapporto di 19.5.1927 (להלן: ASMAE).
6. לדיון בראשית המעורבות האיטלקית בארץ־ישראל בתקופת השלטון הפשיסטי ראה למשל: ASMAE, Palestina, f. 1, b. 1460, 21.5.1927.
7. כהנה לפעילות הדיפלומטית של ממשלת איטליה בארץ־ישראל נכתבו דוחות ומחקרים פסיכודינמיים הסוקרים את המציאות בארץ. אחרים מן הדוחות, כגון זה של סגן הקונסול פ"א ג'ארדיני, תמכו בתנועה הציונית וכמטרותיה. וראה: ASMAE, Palestina, f. 1, b. 1460, 19.9.1927. דוחות אחרים שיקפו עוינות כלפי המפעל הציוני. ראה דיווחו של פ' קופולה (F. Coppola), שם, 16.2.1927.

שאלת המעורבות בארץ-ישראל היתה חלק בלתי נפרד ממכלול סוגיות אסטרטגיות שבהן התחבטה רומא ושהיו כרוכות במעורבות אינטנסיבית של איטליה כאגן המזרחי של הים התיכון. במיוחד התבטאה מעורבות זו ביחסה של איטליה לתנועות הלאומיות הערביות באזור ובתמיכה הפוליטית והמיליטנטית שהעניקה להן מאז ראשית שנות השלושים, בראותה בהן שותף אפשרי להשגת היעד המרכזי - החלשת מעמדה של בריטניה באגן המזרחי של הים התיכון.

תפיסת המדיניות של משרד החוץ האיטלקי בשלהי שנות העשרים ובראשית שנות השלושים ראתה כשלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל יעד מרכזי, שפגיעה בו תביא לקעקוע האחידה הבריטית באגן המזרחי של הים התיכון. האזור, שכונה בטרמינולוגיה של המשטר הפשיסטי 'הים שלנו' (MARE NOSTRUM), היווה בסיס אסטרטגי מרכזי למימוש רעיון האימפריאליזם האיטלקי כחלק מיצירת אימפריה כמזרח אפריקה בתקופת שלטונו של מוסוליני.⁸

כשלב ראשון בדרך למימוש כוונה זו ביקש מוסוליני ליצור מציאות פוליטית שבה לא יחרגו יתרונותיה האסטרטגיים של בריטניה באזור מאלה של כל מדינה אחרת החברה בחבר הלאומים. נראה כי שאיפה זו של מוסוליני נבעה בעיקר מכשלון נסיונותיהם האינטנסיביים של השלטונות כרומא לפגוע בלגיטימיות של שלטון המנדט הבריטי על ארץ-ישראל - נסיונות שהחלו באמצע שנות העשרים ושבו ונשנו ביתר שאת במהלך שנות השלושים. בשנות העשרים התבצעה פעילות מתריסה זו של הדיפלומטיה האיטלקית בעיקר כמהלך דיוני ועדת המנדטים של חבר הלאומים.⁹ האישיות המרכזית שעורדה אותה היתה המרקוז האיטלקי אלברטו תיאודולי (A. Theodoli), שישב בראש ועדת המנדטים המתמדת של חבר הלאומים ורכש השפעה רבה במוסד בין-לאומי זה. במסגרת פעילותו גינה תיאודולי כחריפות גם את מפעל הבית הלאומי של התנועה הציונית, שקודם, לטענתו, בחסות בריטניה. על-פי קטרונו נועד מפעל זה לכישלון, בהיותו מפעל ראווה חסר שורשים פרודוקטיביים שיזמה בריטניה. הוא טען כי בתהליך התבססותה בארץ חותרת בריטניה עצמה לחסל את החסות הקתולית על המקומות הקדושים ולחזק את מעמדה האסטרטגי על גדות תעלת סואץ.¹⁰ באמצעות תיאודולי הגישו השלטונות האיטלקיים באמצע שנות העשרים כמה וכמה תלונות על הדרך שבה מנהלת בריטניה את המנדט בארץ.

פעילות הקטרוג פסקה בשלהי שנות העשרים, אך נתחדשה ביתר שאת בראשית שנות השלושים על רקע נסיונותיו של מוסוליני לחזק את מעמדה של איטליה ולהרחיב את השפעתה באגן המזרחי של הים התיכון.¹¹ גם בתקופה הנדונה התבססה מדיניות זו

8. De-Felice, *Storia degli Ebrei Italiani sotto il Fascismo*, p. 190

9. על פעילות זו מגורת המבט של משרד החוץ הבריטי ראה למשל: PRO, FO 371/18430, Southern, Italy, 28.1.1932, par. V, p. 200

10. A. Theodoli, *A Cavallo di due Secoli*, Roma 1950, pp. 135-137

11. להערכת מדיניות זו ראה: PRO, FO 371/18430, 3.3.1932

על התפיסה האסטרטגית של החלשת מעמדה של בריטניה כמזרחה התיכון. זה היה הרקע לגיבוש מדיניות הציוד והתמיכה של איטליה בלאומנות הערכית באזור. ממשלת איטליה העריכה שניתן יהיה לרתום את קובלנות הקיפוח והמיליטנטיות של התנועה הלאומית הפלסטינית נגד המחזיקה בהגה השלטון המנדטורי למטרותיה של מדיניות אופרטיבית שתפגע במעמדה של בריטניה. משרד החוץ האיטלקי העריך כי המדיניות הפרו-ציונית של ממשלת בריטניה, שבאה לידי ביטוי בפרסום הצהרת בלפור ובתמיכתה בהקמת הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל, היא מדיניות המפלה לרעה את ערביי ארץ-ישראל. מעצבי מדיניות החוץ ברומא סברו כי כאמצעות מדיניות של תמיכה כתביעות הפוליטיות של ערביי האזור ניתן יהיה ללכות בו אווירה של חוסר יציבות פוליטית, ובכך לערער את מעמדה של בריטניה כמזרחה התיכון ככלל ובארץ-ישראל בפרט.

תפיסה זו באה לידי ביטוי בעיקר בפעילותה החתרנית של איטליה באזור - פעילות שהחלה עוד בשלהי שנות העשרים ונועדה לרכוש את לכה של ההנהגה הקיצונית של התנועה הלאומית הפלסטינית כבסיס להשגת אחיזה פוליטית בארץ-ישראל.¹² כדי להשיג את מטרםם ולחדור למרכזי הכוח והאינטרס של התנועה הלאומית הפלסטינית ניסו השלטונות האיטלקיים ליצור באזור לוכי פוליטי, שאמור היה להתבסס על תמיכה במנהיג הדרוזי הגולה שכיב ארסלאן ובמנהיג הסורי הלאומני אחסאן ביי אל-ג'עברי. ואולם, כל נסיונותיהם של אנשי משרד החוץ האיטלקי להרחיב את בסיס ההזדהות הפוליטית עם איטליה וליצור חזית תמיכה רחבה של אליטות פוליטיות בולטות ברחוב הערבי, או לעורר תחושת הזדהות עמה בקרב קבוצת אינטרס בולטת בו - כולם עלו בתוהו.¹³

הנסיונות להתקרב למנהיגים מזרח-תיכוניים ופלסטינים ולשתף עמם פעולה כחלק מניהול המדיניות הדיפלומטית האיטלקית לא הפריעה למוסוליני לנהל - לעתים במקביל - מגעים ממושכים עם מנהיגים ציונים בולטים. היחסים בין המשטר הפשיסטי לבין התנועה הציונית החלו להתפתח במקביל לנסיונות לחדור לעולם הערבי ואף לפני כן. בספטמבר 1927 נתהדרו הקשרים בעקבות ביקורו השני של יושב-ראש ההסתדרות הציונית העולמית, חיים וייצמן, באיטליה ובעקבות פגישתו עם הרוצ'ה מוסוליני.¹⁴ בסתיו 1935, ערב המבצע שלו באתיופיה, פרסם מוסוליני הצהרה פרו-יהודית, שבה ביטא את הערכתו לכוחם ולהשפעתם של היהודים בפוליטיקה הבין-לאומית. הוא קיווה שבכך יוכל לגייס את תמיכתם במסעו לביטול הסנקציות שצפוי היה חבר הלאומים

12. ASMAE, Gabinetto Segreto, fas. 474, dicembre 1936.

13. לתיאור פעילות זו מנקודת המבט הבריטית ראה הרוח המפורט: Italian Propaganda in Palestine and the Middle East, 23.11.1936, PRO, FO 371/20018

14. לתיאור הביקור ראה: De-Felice, *Storia degli Ebrei Italiani sotto il Fascismo*, pp. 107-108; ד' קארפי, 'פעילותו המדינית של וייצמן באיטליה בשנים 1923-1934', הציונות, ב (תשל"א), עמ' 169-170 [להלן: קארפי, 'פעילותו המדינית של וייצמן'].

להטיל על איטליה בעקבות כיבוש אתיופיה. בהתאם למגמה זו ניסה משרד החוץ האיטלקי לרתום את השאיפות הציוניות, שלא מומשו לכדי הקמת בית לאומי, לפעולה מדינית אנטי-בריטית. ואולם, למרות נסיונו לאמץ לכאורה מדיניות של תמיכה בשאיפות התנועה הציונית להקים 'בית לאומי' בארץ-ישראל לא הצליח מוסוליני להניע את חיים וייצמן ואת חברי הוועד הפועל הציוני לתמוך במדיניות האימפריאליסטית של המשטר הפשיסטי במזרח אפריקה.¹⁵

על-סמך המידע על מדיניותו 'הרד-צדדית' של מוסוליני בשאלת ארץ-ישראל באמצע שנות השלושים ניתן לקבוע אפוא כי הוא ניהל מדיניות אופורטוניסטית, שנועדה לספק את צורכיהם של שני הצדדים המעורבים בסכסוך בארץ-ישראל. מדיניות זו באה לידי ביטוי בהצהרות לא מעטות שבהן הרגיש מוסוליני את הקשר המשותף שבין איטליה כמעצמה יס-תיכונית לבין התנועה הציונית כתנועה לאומית בעלת היסטוריה רבת-שנים, השבה לנחלת אבותיה. בין היתר הכריז מוסוליני: [...] אנחנו סובלנים כלפי כולם. לא אני ולא שום נושא-דגל אחר של המשטר ביטא אי-פעם דעות אנטי-יהודיות. בימים גדולים אלה לאומה האיטלקית אני מצהיר, שהאיראלים האיטלקיים והיהודיים נתמזגו באופן מושלם והיו לאחד.¹⁶ אולם מדיניותו הפילושמית של מוסוליני היתה מגמתית. באמצעות תמיכתו בתנועה הציונית הוא שאף לתפוס את מקומה של בריטניה - המעצמה שעליה השליכו הציונים את יהכם הפוליטי וממנה התאכזבו לנוכח מדיניות ההגבלות של ממשלת לונדון.

בפעל הסתבר כי ביסוד מדיניותו של מוסוליני עמד רצונו לערער את אושיות אחיזתה של בריטניה במזרח התיכון. לשם מימוש רצונו זה חבר כנפרד אל כל אחד מן הצדדים הניצים בקונפליקט בארץ-ישראל.¹⁷ דומה כי יחסו של מוסוליני לתנועה הציונית מתבטא היטב בפער שבין אמירותיו למעשיו. מוסוליני אמנם הכריז כי מה שהיהודים זקוקים לו הוא מדינה שבריטניה לא תיתן להם לעולם, וכי מדינה זו תושג

15. מ' מיכאליס, מוסוליני והיהודים, ירושלים 1990, עמ' 119-120. לדין נרחב כסוגיה זו ראה למשל: קארפי, 'פעילותו המדינית של וייצמן'; הנ"ל, 'המגעים המדיניים של זאב ז'בוטינסקי באיטליה בשנים 1932-1935', בתוך: י' אחימאיר (עורך), הנסיך השחור: יוסף בצנלסון והתנועה הלאומית בשנות השלושים, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 344-351.

16. *La Nostra Bandiera*, dicembre 1935, p. 3. ראה גם דעתו של מיכאליס, מוסוליני והיהודים, עמ' 117-118. וראה גם: R. De-Felice, *Il Fascismo e L'Oriente*, Bologna 1988, pp. 167-175. סוגיית הקשר עם ההסתדרות הציונית אינה מעניינתו כאן. הקשר נוצר בעיקר עם חוגים רוויזיוניסטיים ובעיקר באיטליה. ראה למשל: י' מרקוביץקי, 'נחשונים על גלים: הקודסים הימיים של בית"ר בציוויסטיקה, איטליה 1934-1938', מוזיאון הלוחמים הפרטיזנים - פרטומים, 1, 81 (אפריל 1996), עמ' 5-21. וראה גם עמדתו של קוראדו טרסקי, שנשלח לארץ-ישראל מטעם השלטונות ברומא, בעניין מגעיו עם אישי ציבור שונים ברחוב היהודי בארץ בפברואר-מרס 1936, בתוך: מיכאליס, מוסוליני והיהודים, עמ' 120-122.

17. קארפי, 'פעילותו המדינית של וייצמן', עמ' 175, מגדיר זאת: 'ניסה לשחק בכל הקלפים בעת ובעונה אחת'.

בעזרת איטליה,¹⁸ אולם גם מליצה פרו־ציונית זו לא עמדה במבחן האינטרס האיטלקי המרכזי באותה עת - חיזוק מעמדה של איטליה, כעיקר באמצעות טיפוח התנועה הלאומית הערבית, במזרח התיכון ככלל, ובארץ־ישראל בפרט.

את פעילותה הפוליטית בקרב ערביי המזרח התיכון במהלך שנות השלושים ניהלה איטליה בשלושה אפיקים. האפיק הראשון מצא את ביטוי בניסיון להקים מפלגות פשיסטיות או פשיסטיות־למחצה ולסייע כמימון של מפלגות לאומניות ורדיקליות בסוריה, במצרים ובארץ־ישראל.¹⁹ האפיק השני בא לידי ביטוי בהפעלת סוכנים ומודיעים ברחבי הארץ; בין היתר מימנו פעילים אלה את פעילות הכנופיות וטיפחו את המיליטנטיות ברחוב הערבי. מדובר היה בפעילות חתרנית, שנועדה לערער את הלגיטימיות של שלטון המנדט הבריטי ולחזק את אחיזתה של איטליה, בעלת הברית הנאמנה, בקרב ערביי ארץ־ישראל. כאפיק השלישי טיפחה איטליה במהלך שנות השלושים מערך תעמולתי, שמוקדו היה רדיו בארי. שידורי התעמולה החלו במאי 1934 כחסות ממשלת איטליה, ונועדו לעודד ולחזק את הלאומיות הערבית, שהשליכה את יהבה על איטליה, המעצמה המתחדשת, בין היתר על רקע היחלשות כוחה האסטרטגי של בריטניה במרחב הים התיכון.²⁰

היחסים המתוחים ששררו בין איטליה לבריטניה כאביב 1936 על רקע המלחמה באתיופיה הפכו את המעורבות האיטלקית במרד הערבי ליעד חשוב מבחינת זרועות הביון הבריטיות באירופה ובעיקר בזירת המזרח התיכון. התרעות ומידע שנאספו בלונדון בעניין החתרנות האיטלקית בארץ־ישראל הועברו לנציב העליון בירושלים, סר ארתור ווקופ (A. Wauchop), כבר בשלבים הראשונים של המרד בארץ־ישראל, כדי לעדכנו בהסלמה שחלה במצב בטחון הפנים.²¹

אוירת המלחמה והסנקציות הכלכליות שהטיל חבר הלאומים על איטליה חוללו משבר כלכלי קשה בארץ־ישראל. מציאות מרכזית זו בהווייתה הכלכלית והחברתית

18. נחום גולדמן לכן־גורדון, 15 ביוני 1936, אצ"מ S 25/1322. על העמקת הקשר בין איטליה לצינות מתוך הכרתם של השלטונות ברומא בשאיפות הלאומיות של התנועה הציונית ראה גם רברי מוסוליני בסגישתו עם רייצמן ב־26.4.1933, pp. 5-7, ASMAE, Affari Politici, Palestina.

19. הסיוע האיטלקי לחוגים ולמפלגות הערביות במזרח התיכון החל עוד בשנים שלפני המרד. ראה למשל: PRO, FO 371/16931, 5.6.1933. על הפעילות הפוליטית בקרב גורמים פוליטיים ברחוב הערבי בארץ־ישראל ערב המרד ובשלביו הראשונים ראה: ASMAE, Gabinetto Segreto, sc. I, fas. 474, dicembre 1936. על המעורבות האיטלקית בקרב מפלגות ודיקליות במזרח התיכון ראה למשל: Il rapporto di Pellegrino Ghigi, ASMAE, Egitto, 22.7.1936; M. Tedeschini, 'La Politica Italiana in Egitto negli anni trenta e il movimento delle camicie verde', *Storia Contemporanea*, 6 (1986), pp. 1177-1200.

20. ד"רן נרחב בפעילות רדיו בארי בתקופת הזמן הנדונה ראה למשל: D. J. Grange, 'Structure et technique d'une propagande: Les émissions arabes de Radio Bari', *Relations Internationales*, 2 (1974), p. 165; C. A. Mac-Donald, 'Radio Bari: Italian wireless propaganda in Middle-East and British countermeasures 1934-1938', *Middle Eastern Studies*, 13, 2 (May 1977), pp. 195-207.

21. מכתב פרקינסון ממשרד המושבות לווקופ, 23 בספטמבר 1936, אצ"מ S 25/22745.

של הארץ לא נעלמה מעיני התועמלנים האיטלקים. בתעמולתה טענה איטליה - שראתה עצמה כפטרונית של יושבי הארץ הערבים - כי ממשלת בריטניה תכננה את המשבר הכלכלי במטרה לערער את המצב הכלכלי ולפגוע כערכי הארץ. התעמולה האיטלקית הרגישה בין היתר כי שלטונות ארץ-ישראל המנדטורית לא הצליחו לספק עבודה וחינוך הוגן לתושבי הארץ הערבים, וכי הסיכוי היחיד לחולל שינוי במצבם של ערביי הארץ ולהיטיב את תנאיהם בעתיד טמון כמעורבות פוליטית של איטליה באזור ובתמיכה הכלכלית שתעניק להם.²²

כבר בחודשים הראשונים לפרוץ המרד העריך משרד החוץ הבריטי כי מגמתה העיקרית של איטליה היא טיפוח המיליטנטיות בקרב התנועה הלאומית הפלסטינית והמרדתה. את קו הפעולה הזה ביססה איטליה בעיקר על הסתת ההמון מתוך כוונה לשבש את הסדר הציבורי. שירות הביון הבריטי העריך כי פעילות זו נובעת מרצונו של משרד החוץ האיטלקי לשמש גורם בעל השפעה בקונפליקט האזורי, וכי בכך הוא מתיימר להציג עצמו ככוח פוליטי בעל חשיבות או להפגין מעורבות, כדי להביא לשינויים פוליטיים ולהישגים ממשיים מעבר להישג התעמולתי.²³

הפעילות הדיפלומטית האיטלקית בארץ-ישראל התבססה על תשתית כלכלית וחינוכית ועל מערך של מוסדות צדקה ומנזרים שהיו מרושטים שנים רבות בהווה החברתית המקומית. מכחינת התשומה הכלכלית ומידת ההשפעה המוניטרית על חי המשק ניכר מעמדו של הבנק האיטלקי Banco Di Roma, אחד מתשעת הבנקים הזרים שפעלו כאותה עת בארץ.²⁴ המודיעין הבריטי, שנעזר במודיעים שפעלו בשירות הביון הבריטי במזרח התיכון ודיווחו תדיר על פעילותם של סוכנים איטלקים בארצות ערב, העריך כי סניף הבנק האיטלקי בבירות משמש צינור להעברת כספים לכונופיות הערביות בארץ-ישראל. הערכתו היתה כי הכספים מועברים מביירות לסניף הבנק הערבי בירושלים, וכי שם הם מופצלים לחשבונות משנה של 'אנשי קש', הפודים את הכסף במוזמן, בזמנים קבועים. משימת איתור הטכניקה של העברת הכספים לכונופיות היתה מורכבת ונמשכה זמן רב. וכך נאמר בדיווחו של אחד מסוכני היישוב, שפעל בלבנון והתחקה אחר תהליך פינגנסי זה: ' [...] לראבונגי אין שם פקידים יהודים ולכן הגישה קשה מאוד. היהודי היחיד הוא המנהל בעצמו [...] אבל אין אף אחד משלנו די קרוב אליו בכדי לנסות ולהשפיע.'²⁵

גם ממשלת ארץ-ישראל האשימה את הבנק האיטלקי בהזרמת כספים לעסקנים

22. ASMAE, Gabinetto Segreto, sc. II, 'Rivolta in Palestina', pp. 2-4.

23. ראה התעמולה האיטלקית (לעיל, הערה 12). על המגמות להגברת המעורבות במרד מנקודת המבט של משרד החוץ האיטלקי ראה: דוח הקונסול בירושלים, דה אנג'ליס (De-Angelis), ASMAE, G.S., sc. I. fas. I, Palestina, 18.7.1936.

24. לריון נרחב בפעילותו הכלכלית של בנק זה ראה: מכתב מויליאמס (C.O.) לרנדל (F.O.) וכן מרנדל לויטטי (Viteti), PRO, FO 371/20019 E64/31, 18.2.1936.

25. מכתב עמוס לנדמן מביירות לאפשטיין (אילת), 2.6.1936, אצ"מ S 25/10121.

ככירים בפוליטיקה התוך-פלסטינית, ובהם ג'מאל חוסיני, יעקוב אל-ע'וץ, אחסאן ביי אל-ג'עברי ושכיב ארסלאן. לפי הערכה (מפליגה) זו, במהלך מחצית השנה שמפרוץ המרד ועד נובמבר 1936 הזרימו האיטלקים לחשבונות הבנק של העסקנים הפלסטינים המיליטנטים למעלה מ-75 אלף ליש"ט למימון השביתה ולרכישת נשק בשביל כנופיות בצפון הארץ ובמרחב השפלה.²⁶

כמטרה להלהיב את הציבור הערבי בארץ ולהסיתו נגד שלטונות המנדט הוכרחו ארצה חומר תעמולה ואמצעי תעמולה. חומר התעמולה הוכרח בעיקר באמצעות ספינות איטלקיות, שעגנו בנמל חיפה.²⁷ מעקב אחר ה'קאוואס'²⁸ של הקונסוליה האיטלקית בחיפה העלה כי שקי הדואר הדיפלומטי משמשים גם להברחת נשק. ואולם, כל נסיונותיו של הנציב העליון וקופ להשיג מלונדון אישור לבדיקת הדואר הדיפלומטי האיטלקי עלו בתוהו. לבסוף, לאחר מאמצים רבים, שכנע וקופ את אנשי משרד המושבות להעניק לו היתר לבדיקה אחת, אולם זו לא העלתה הוכחה חותכת לקיומן של הברחות כאלה.²⁹

אמנם כבר בשלבים הראשונים של המרד הערבי הצהיר מוסוליני כי לאחר הכנעת אתיופיה (אריס אבבה נפלה בידי כוחות הגנרל באדוליו ב-4.5.1936) לא יהיו לאיטליה שאיפות קולוניאליות וגם לא כל אינטרס פוליטי כשום חלק של העולם הערבי ופחות מכול בפלסטינה; הוא אף ציין כי איטליה אינה אשמה ביריבות שבין היהודים לערבים שם.³⁰ ואולם, במודיעין הבריטי לא התרשמו מהצהרותיו של הרוצ'ה האיטלקי, שלכאורה שיקפו היעדר אינטרסים וחוסר רצון להתערב בנעשה בארץ-ישראל. הבריטים העריכו כי אף שמדיניותה המוצהרת של איטליה היא הימנעות ממעורבות באזור, ייתכן בעתיד הלא-רחוק קשר אפשרי בין איטליה לבין מיליטנטים ברחוב הערבי, בעיקר במקרה שתפרוץ מלחמה עולמית. כיטוי לחששות אלה מצוי ברברי התוכיר שלהלן:

[...] הסכנות והעוצמה של האיבה הערבית יכולים לגדול במידה ניכרת אם בריטניה תימצא במצב של מלחמה עם אחת המעצמות הגדולות. מפלות רציניות או סימנים שבריטניה עלולה להפסיד במלחמה יכולים להביא לפעולות עוינות

26. מכתב וקופ לאורמסבי-גור, 20.6.1936, PRO, FO 371/20021, סכומים בסדר גודל רומה

מצוינים ברוחות משרד החוץ האיטלקי בקשר למימון פעילותם של המופתי חאג' אמין אל-חוסיני ולאומנים נוספים בשנה הראשונה לפרוץ המרד. וראה: דוח המופנה לשר החוץ גאלאצו צ'יאנו, ASMAE, Gabinetto Segreto, Palestina, 9.7.1937, (Galeazzo Ciano)

27. ASMAE, ibid., 9.7.1936, 18.7.1936

28. 'קאוואס' - הכוונה לשומר סף, משרת, המתפקד לעתים כשומר ראש. כדרך-כלל ערבים-נוצרים שפעלו במסגרת הכנסיות בארץ-ישראל.

29. מכתב וקופ לשר המושבות, 19.6.1936, אצ"מ S 25/22745.

30. מיכאליס, מוסוליני והיהודים, עמ' 135. לדין נרחב בתפיסה זו ראה: De-Felice, *Il Fascismo e*

L'Oriente, pp. 25-36

[...] יש לצפות אז למלחמת גרילה על-פני שטחים נרחבים, להתקפות על נקודות בריטיות מבודדות, למעשי טבח בכריטים או ביהודים ולחבלה בקווי הקשר [...]].³¹

הערכה מודיעינית זו שיקפה את החשש שמא בעתיד יקצינו הסוכנים האיטלקים את פעולותיהם בארץ-ישראל. פעולות חבלה בהשראה איטלקית אמנם לא היו, אך האיטלקים פעלו למימון גורמים העוינים את השלטון המנדטורי במטרה לחזק את המיליטנטיות, לטפח את רוח הלאומנות הערבית ולעודד את פעולות האיבה של התנועה הלאומית הערבית הן כלפי היישוב היהודי והן כלפי השלטון המנדטורי - כל זאת מתוך כוונה לשכשך את מהלך החיים התקין בארץ.³² כדי לבלום את הפעילות הזאת טיפח שירות הביון הבריטי מערך של מעקב אחר סוכנים איטלקים, שנחשבו לגורמים המאיימים על כטחון הציבור. עם הסוכנים הללו נמנו כמרים, סגל דיפלומטי, אנשי הוראה ובעלי מקצועות חופשיים, שבאצטלת תפקידיהם הציבוריים פעלו בקרב חברי הכנופיות ואוהדיהם וניהלו עמם קשרים ענפים. מעקב ממושך התנהל, למשל, אחר הכומר אדולפה פנפאן, תועמלן שעבד בבית-הספר 'טרה-סנטה' בירושלים. כומר זה נע תדיר במרחב יהודה ושומרון ואף חצה את הגבול מעבר לירדן. הוא הואשם בכך שפעל כסוכן איטלקי שהתמחותו במימון אנשי כנופיות באזור, אולם בחיפוש שנערך בכליו לא נמצא דבר.³³ מעקב התנהל גם אחר הסוכן אלונזו, שנחשב למפעיל בכיר ברשת האיטלקית. על-פי חשדם של הבריטים, במסגרת פעילותו בא אלונזו כנגע עם מנהיגי כנופיות ופוליטיקאים בכירים ברחוב הפלסטיני. מודיעים שפעלו כשירות הביון הבריטי העריכו כי בקיץ 1936 העביר אלונזו למעלה מ-30 אלף ליש"ט למנהיגים הפלסטינים, למופתי הירושלמי חאג' אמין אל-חוסני ולדמויות לאומניות מרכזיות כמו עזני עבדול האדי ואחמד חלמי פאשא. הסיוע הכספי שהעבירו האיטלקים לאישים אלה נועד לחזק את כוחם של החוגים הקיצוניים ולמנוע התהוות אופוזיציה לוועד הערבי העליון במהלך השביתה הגדולה.³⁴

נוסף על פעילות ההסתה שניהלו סוכנים כודדים בתוך הכנופיות ונוסף על מימון של אליטות מיליטנטיות נחשדה הפעילות החתרנית האיטלקית בארץ גם בטיפוח תודעת הזדהות קולקטיבית עם התרבות האיטלקית, בעיקר בקרב חוגים חברתיים מוגדרים ברחוב הערבי. האיטלקים הציגו פעילות זו כפעילות הומניטרית, חינוכית או מיסיונרית שנועדה לקדם ולטפח יסודות חברתיים שונים (בעיקר מדלת העם) במגזר הערבי. ואולם, בפועל הסתבר כי מטרתה היתה להעמיק את המעורבות האיטלקית בקרב ערביי הארץ ולהבליט את מירת נאמנותה ונכונותה של איטליה לשמש פטרון

31. מצוטט מן הסקירה (לעיל, הערה 13).

32. על קווי היסוד של פעילות חתרנית זו ראה: ASMAE, Gabinetto Segreto, Palestina, 20.7.1936

33. רוח מיום 7.12.1936, אצ"מ S 25/22291.

34. ASMAE, Gabinetto Segreto, Palestina, 9.7.1936, 20.7.1936

פוליטי לדרישותיהם ולקובלנותיהם.³⁵ על התחזקות ההשפעה האיטלקית בדרך זו אנו למדים מן הידיעה הכאה, שהופיעה בעיתונות הישראלית:

מאות נשים איטלקיות העוסקות כנזירות או כמורות בארץ-ישראל מנהלות תעמולה חשאית נגד בריטניה והשלטון הבריטי בארץ. הן אומרות לעניי הערכים שעניותם נגרמה על-ידי האדמיניסטרציה הרעה של אנגליה. התעמולה האיטלקית בארץ-ישראל התגברה מאז מלחמת חבש. ערכים רבים נשלחו לאיטליה לראות את עריה היפות כדי שידעו עד כמה 'ישתפר' מצב הערכים במקרה שאיטליה תשלוט בארץ-ישראל.³⁶

ואכן, כמסגרת 'התעמולה המוסרית' מימנו שלטונות איטליה את נסיעתם של מאות צעירים ערבים - מרביתם מן המגזר העירוני - לביקור באיטליה, שם למדו את שפתה ואת מנהגיה.³⁷

דרך נוספת להפצת התעמולה האיטלקית בקרב ערביי ארץ-ישראל היתה הקרנת סרטים בכת-קולנוע ניידים - מתקני הסרטה שסכבו בכפרים והציגו סרטי תעמולה שקרית שהופקו באיטליה. הסרטים תיארו את מעשי הזוועה שכביכול עשו היהודים בערבים, וכמו כן הציגו תמונות ונתונים שתיארו את פעילותה חסרת המצפון של בריטניה נגד ערביי ארץ-ישראל. ממשלת בריטניה הואשמה בשימוש כגו רעיל וכפצצות, ברצח מנהיגים פוליטיים, כאונס נשים, בהרעלת בארות מים ועוד.³⁸

הידיעות על הסלמת פעילותה החתרנית של איטליה בארץ נתרכו לקראת פרוץ מלחמת העולם השנייה. שירות הביון הבריטי העריך כי האיטלקים החלו לאמן קאדרים מיליטנטיים ובעיקר סוכנים, ולהכשירם לבצע פעולות חבלה כדי לגרום לדמורליזציה במרכזי הערים הגדולות בארץ-ישראל. לחיפה, שבה היו לאיטליה מוסדות ציבור ואינטרסים כלכליים, נועד מקום מרכזי בטיפוח ההסתה הזאת. בעיר זו פרצו לראשונה מהומות בעקבות ההסתה שליבו בה סוכנים איטלקים שבועות מספר לפני פרוץ המרד.³⁹ ואולם, עיקר פעילותם של הסוכנים האיטלקים בהתססת חוגים מיליטנטיים בעיר נגד השלטון הבריטי באה לידי ביטוי באביב-קיץ 1939. באותה עת התבססה

35. Ibid., 20.7.1936

36. הארץ, 22 בדצמבר 1937.

37. לפירוט נרחב של הנסיעות והשהות באיטליה ראה הרוח באצ"מ S 25/6628.

38. ריסאינפורמציה זו השתלבה בפעילות התעמולתית שלוכחה באמצעות שידורי רדיו בארץ. לדיון נרחב ראה: י' מרקוביץ, מתעמולה לפעילות ביון: פעילות רדיו בארץ והשפעתה על המאורעות בארץ-ישראל 1935-1938 (כרפוס). וראה גם: A. J. Mackenzie, *Propaganda Boom*, London 1938, p. 185

39. לתיאור המאורעות בעיר והעילה לפריצתן ראה: C.O. To F.O., 6.3.1936, PRO, FO 371/20018/E1293/19/31. לדיון בהחרפת המצב הבטחוני בחיפה וכהתחזקות היסודות המיליטנטיים בקרב ערביי העיר ראה: י' קליין, הקהילה הערבית בחיפה בתקופת המנדט: סקירה פוליטית, כלכלית וחברתית (סדרת עיונים בחקר המזרח התיכון), ה, חיפה 1983, עמ' 41-43.

הקונספירציה בין האיטלקים לערבים על פעילותם של כמרים ואגודות מיסיונריות. הללו פעלו בעיקר בריכוזי האוכלוסין, שהיו נוחים יותר להסתה. ריכוזים אלה כללו בעיקר פלאחים שהגיעו העירה בימי השוק וכן פועלי בניין, שרובם עבדו בשביל מסדר הכרמליטים ובשביל אגודות צדקה שונות שפעלו ברחבי העיר.⁴⁰ ב-14 במרס 1939 התכנסו כמה כמרים איטלקים בצוותא עם קבלני בניין ונכבדים ערבים בסניף 'אגודת המיסיונרים האיטלקים בחיפה' (Associazione per le missioni italiane di Haifa). האיטלקים הסכו את תשומת לבם של הערבים שנכחו בפגישה לכך שהיהודים מתכננים התנפלות על השכונות הערביות בחיפה, ודרשו מהם להיות נכונים להגיב לפרובוקציה יזומה זו. הנאספים הסכימו כי האיטלקים יגישו כל סיוע נדרש לנפגעים במהומות, ואפילו אם "ידרשו הערבים לפעול בפעולות אלימות ברחבי חיפה".⁴¹

מידע זה, שהועבר לידיעת אנשי שירות הידיעות של 'ההגנה', עלה בקנה אחד עם מידע שהגיע ממקורות מודיעיניים אחרים שפעלו באותה עת בכיירות. מקורות אלה הדגישו כי פעילותם של הסוכנים האיטלקים בסוריה ובלבנון מתגברת. במסגרת הסלמה זו בלט במיוחד נסיונם של האיטלקים בראשית 1938 להחריף לארץ סוכנים איטלקים דוברי ערבית, שאמורים היו לפעול בקרב חוגים קיצוניים בצפון הארץ.⁴² יש לציין כי התגברות הפעילות החתרנית נבעה מהערכת השלטון ברומא כי שלטונות המנדט, שנסתייעו ב'סוכני משטרה יהודים' (agenti di polizia), מתקשים לדכא את המרד הערבי, ולכן יש להגביר את הפעילות החתרנית ולצייד את 'המורדים' כנשק ובציוד לחימה כדי להגביר את אי-השקט ולערער את מצב הביטחון.⁴³

ייתכן שמקצת ההערכות המודיעיניות של הבריטים ושל שירות הידיעות של 'ההגנה' בדבר הפעילות החתרנית המעמיקה של איטליה בארץ-ישראל הושפעו מן התעמולה הענפה שניהלה איטליה במסגרת או באצטלת רדיו בארי. פעילות תעמולתית זו, שהחלה כבר במרס 1934, שיקפה את רצונו של מוסוליני לחדור לאגן המזרחי של הים התיכון. שידורי רדיו בארי הגיעו לאוכלוסיית מאזינים גדולה בכל מרחב הים התיכון. השידורים נועדו לחזק את הקשר בין העולם הערבי לאיטליה ובמקביל להיאבק בכריטיניה על ההגמוניה בים התיכון. בתחילה הועסקו כרשת התעמולה קריינים מלוב ומתוניסיה, שדיברו בניב שלא היה מובן היטב לאוכלוסייה הפלסטינית. הקובלנות על חוסר היכולת להבין את הטקסטים התעמולתיים ועל היעדר רהיטות לשונית בקרב הקריינים הובילה להחלפתם בקריינים פלסטינים ומצרים, שלשונם היתה מוכנת יותר לקהל רחב של מאזינים בארץ-ישראל.⁴⁴

40. לתיאור פעילותן של אגודות צדקה אלו בתקופת המנדט ראה סקירת האב אליאס פרידמן, פברואר 1997, ארכיון מנזר הכרמליטים, חיפה (מצוי באוסף המחבר).

41. לתיאור המפגש ראה: אצ"מ S 25/22418.

42. דוח וילנסקי, 2.5.1938, הארכיון לתולדות ההגנה, תל-אביב, תיק א' 8/2. לרוח, שנשלח מכיירות, צורפה רשימה שמית של איטלקים החשודים בפעילות חתרנית, שנכנסו לארץ בתקופה זו.

43. ASMAE, Gabinetto Segreto, Palestina, 20.10.1938.

44. כקיי-סתי 1935 היה מדובר בלמעלה מרבבת מאזינים. רובם האוינו לשידורים במקומות מיוחדים (בתי-קפה ומועדונים) או במועדים ייחודיים (כימי שוק וחגים).

נימת שידורי התעמולה השתנתה בספטמבר 1935. באותה עת החליט משרד התעמולה האיטלקי לתקוף ישירות את המדיניות הבריטית ובעיקר להדגיש את הדרך שבה מנצל האימפריאליזם הבריטי את הערבים. תעמולה זו, שהתאפיינה בדיסאינפורמציה, נועדה ליצור מוקדי תסיסה בקרב ערביי האזור וככך להפוך את האגן המזרחי של הים התיכון לגזרה בעייתית מבחינת האימפריה הבריטית. השידורים האיטלקיים נועדו לגרום לדה-לגיטימציה של שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל. בריטניה הואשמה בכך שבראש מעייניה עומדת התמיכה ביהודים, שמטרתה לסייע להם להשיג הכרעה צבאית במאבקם נגד ערביי הארץ. ביטוי נפוץ לתפיסה תעמולתית זו היה הידיעות על גילוי כמויות גדולות של נשק שהיה מיועד לארגון 'ההגנה' ונתפס כנמל יפו. ביטוי נוסף להדגשת התמיכה הבריטית ביישוב היהודי היה ההודעות התכופות על כך ש'בצינורות מיוחדים' (גם מתחת לפני הים) הועברו דרך נמל חיפה אמצעי לחימה מגוונים, שנועדו לסייע ליישוב במאמציו לדכא את התנועה הלאומית הפלסטינית.

הנציב העליון ידע תדיר את הממשלה בלונדון על דבר הסכנה הנשקפת ליציבות השלטון המנדטורי בארץ משידורי התעמולה האיטלקיים. על-פי גרסתו דרדה התעמולה האיטלקית את מצב בטחון הפנים בארץ-ישראל ערב פרוץ המרד ובשלביו הראשונים. כדרך מאבק ייחודית נגד שידורי התעמולה הללו הציע וקופ לשלוח מכסים האם כנמל חיפה צוללות שתשכשנה את השידורים באמצעות מכשור מיוחד. עוד הציע כי בהצהרותיה הפומביות תתכחש ממשלת בריטניה לפעילות מנע זו. ואולם, משרד החוץ הבריטי לא אימץ את הצעתו של וקופ, בעיקר בשל רצונו להימנע מעימות עם איטליה.

משנדחתה ההצעה לשבש את שידורי רדיו בארי חיפשו השלטונות הבריטיים בארץ-ישראל דרכים אחרות להגן על האינטרסים האימפריאליסטיים שלהם. אחד הפתרונות היה הקמתה של 'תחנת ירושלים' באפריל 1936. שידוריה של תחנה זו, שהתנהלו כעברית ובאנגלית, נועדו ליצור משקל נגד תעמולתי לרדיו בארי. ואולם, עם הפעלת התחנה הסתבר כי בשידוריה לא הועבר מסר פוליטי ברור המדגיש את ייחודה של המדיניות הבריטית ומסביר אותה לערביי הארץ. תפיסת התעמולה הבריטית היתה תפיסה שוללנית, וכאלה היו גם ביטוייה התקשורתיים. בעיקר בלט בשידוריה הרצון להום את הידיעות שקלטו והפנימו ערביי הארץ משידורי הרדיו האיטלקי, אך לא נסתמנה בהם כל מגמה לעצב מערך תעמולתי העשוי להשפיע על הערבים לתמוך במדיניות הבריטית. נוסף על כך, טווח הקליטה של שידורי 'קול ירושלים' היה מוגבל. עובדה זו מנעה את קליטת השידורים במרחבים הטריטוריאליים המרוחקים מירושלים. זאת ועוד, העובדה שמקצת שידורי התחנה התנהלו בשפה העברית - בהתאם למדיניות התעמולתית של המנהל המנדטורי - היתה לה לרועץ. רבים מן התושבים הערבים סירבו להאזין לה בתואנה שזאת 'תחנה יהודית', המשמשת את הנציב העליון להשלת מרותו על ערביי הארץ. עם פרוץ המרד הערבי הוברר כי תחנת השידור הבריטית לא

הצליחה לבלום את תפוצת התעמולה של הרדיו האיטלקי. התברר כי השידורים האיטלקיים הצליחו להבליט את עוצמתו הצבאית של המשטר הפשיסטי, ולהציגו כמשטר שכוון 'אימפריה באתיופיה' וחתר להישגים נוספים בזירת המזרח התיכון, בניגוד לחולשתה הצבאית של בריטניה ולחוסר האונים של הדמוקרטיה המערבית ושל חבר הלאומים.⁴⁵

הדיווחים הלא-מציאותיים של רדיו בארי על אוכדן השליטה היוזמה הבריטית ועל חוסר יכולתם של הבריטים לרכא את מהומות הדמים בארץ עוררו כבריטניה חשש מהידרדרות מעמדה האימפריאלי בזירת המזרח התיכון. ממשלת בריטניה נתכנסה פעמים אחדות בכוננה לשנות את מדיניות ה-BBC כך שניתן יהיה לשרד לאזור המזרח התיכון בשפות ילידיות ולערער בכך את עליונות התעמולה האיטלקית. ואולם, התוכניות לשרד בשפות שונות עוכבו חודשים רבים בגלל קשיים ביורוקרטיים ועקב מחלוקות פנימיות במנהל הציבורי הבריטי. בסופו של דבר הוקמה תחנת שידור כזאת רק בינואר 1938. ואכן, עם תחילת פעולתה החלו השלטונות האיטלקיים לחשוש מפני ערעור ההגמוניה התקשורתית שלהם במרחב ובעיקר מפני חוסר רגיעה ותסיסה פוליטית בלוב בעקבות תעמולת הנגד הבריטית.⁴⁶

המסר העיקרי שעלה משידורי רדיו בארי בתקופת המרד הערבי היה מסר שהדגיש את היותה של בריטניה מדינה כוחנית המדכאת את המוסלמים. לעומתה הוצגה איטליה כ'מגן האסלאם' - כמדינה שתפקידה להגן על האינטרסים של ערביי המזרח התיכון מפני התוקפנות הבריטית. פרגמטיזם פוליטי זה תוכל מנשרים אידאולוגיים שהבליטו את הקשר הקיים לכאורה בין מדיניות הגזע הפשיסטית לבין העולם הערבי:

איטליה, המעריכה עמוקות את התכונות המאפיינות את הערבים מטבע ברייתם, הוכיחה בעבר ומוכיחה כיום, גם בפעולתה הפרו-אסלאמית, מה הם הרגשות שמהם היא שואבת את השראתה לפעולותיה בעולם הערבי - רגשות שלא יושפעו כהוא-זה מן העמדה שנקט המשטר בעניין הגזע. מדיניות הגזע האנטי-יהודית שהמשטר נוקט היא בעיקר תרומה מוסרית חדשה - עם השלכות פוליטיות מובנות - למאבק אשר, באופן חריף במיוחד בפלסטין, מתחולל בין יהודים לערבים בעיקר באגן הים התיכון.⁴⁷

נראה אפוא כי השיקולים שהובילו את איטליה להתערב במרד הערבי ובסכסוך בארץ-ישראל היו שיקולים גלובליים - הפגיעה במעמדה האזורי של בריטניה - ולא

45. לתיאור מפורט של פעילות רדיו בארי ראה לעיל, הערות 20, 37. על השפעת השידורים על יהודי הארץ ראה דוח מ' רוטשטיין, 'על פעולות ריגול ותעמולה איטלקית בארץ-ישראל', 13.2.1939, ארכיון מכון וכוטינסקי, תל-אביב, כ"ד-4/231/6.ב.

46. שם.

47. סקירה בנושא 'הגזענות והעולם הערבי', ASMAE, Affari Politici, Palestina, b. 32, f. 2, 10.8.1938

מעורבות איטליה במרד הערבי

דווקא אהרה לאחד הצדדים המעורבים בסכסוך היהודי-ערבי בארץ-ישראל בשנות המרד. עם זאת, שיקוליה האסטרטגיים הוכילו אותה למעורבות מודיעינית, לסיוע כלכלי ולפעילות תעמולתית שליבו את אש המרד, השפיעו על רמת הסלמתו והקשו על הבריטים בדיכוי - דבר שבא לידי ביטוי במאורעות הדמים שהתחוללו בארץ בשנים 1936-1939.